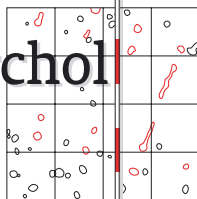

Verkennend en waarderend archeologisch onderzoek

Erp – Aa, plangebied EVZ Leigraaf, deeltraject Veluwe

R. de Leeuwe

Archol

Archeologisch Onderzoek Leiden BV

Colofon

Archol Rapport 58

Titel: Verkennend en waarderend archeologisch onderzoek Erp – Aa,
plangebied EVZ Leigraaf, deelgebied Veluwe

Uitvoering: Drs. ing. R. de Leeuwe (veldwerkleider)
C. van der Linde (veldtechnicus)

Contactpersoon opdrachtgever: Ing. S. Siebel

Auteur: Drs. ing. R. de Leeuwe

Beeldmateriaal: Drs. W. Laan, drs. ing. R. de Leeuwe,

Projectleiding/autorisatie: Drs. T.A. Goossens

Opmaak: A. Allen

ISSN 1569-2396

© Archol, Leiden 2006

Postbus 9515

2300 RA Leiden

info@archol.nl

Tel. 071 527 33 13

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1 Landschappelijk en archeologisch kader	7
2 Het onderzoek: methodiek en vraagstellingen	8
2.1 Methodiek	8
2.2 Vraagstellingen	8
3 Resultaten	11
4 Waardering en aanbevelingen	14
4.1 Waardering	14
4.2 Conclusie en aanbevelingen	14
Literatuur	15

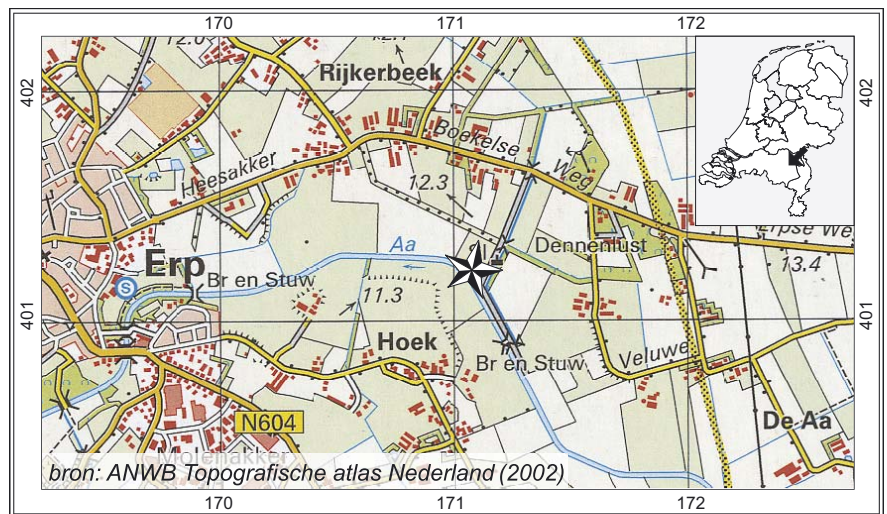

Inleiding

In opdracht van het waterschap Aa en Maas is door Archeologisch Onderzoek Leiden (Archol BV) een verkennend en waarderend archeologisch onderzoek uitgevoerd in het gebied Veluwe - Aa te Erp. Het plangebied ligt ten oosten van Erp, aan de noordkant van de Aa (figuur 1). Op termijn wordt hier een ecologische verbingszone ingericht. In het landelijke gebied wordt deze gemiddeld 25 m breed, in de bebouwde kom het dubbele (50 m breed). De steile oever wordt daarvoor vergraven tot een flauw oplopend talud van circa 10 meter breed. Verder zijn hier nog poelen en beplanting gepland om de verbinding compleet te maken.¹ Het plangebied is momenteel in gebruik als grasland en (gedeeltelijk) als oeverzone van de Aa.

Figuur 1

Locatie van de vindplaats.

De bouwwerkzaamheden zullen leiden tot verstoring van eventueel aanwezige archeologische resten. Doel van het onderzoek is deze mogelijke archeologische waarden voorafgaand in kaart te brengen. Op basis van de resultaten kan vervolgens een advies worden opgesteld over een verdere omgang met archeologisch onderzoek in het plangebied. Het onderzoek is uitgevoerd met een proefsleuf, conform het Programma van Eisen.²

¹ Bron: Een nieuw perspectief voor het Aa dal, Gemeente Veghel - Waterschap Aa en Maas, Samenvatting Masterplan Aa Veghel – 2004.

² Jansen 2005.

Administratieve gegevens

Uitvoering Veldwerk	Week 4, 2006
Uitwerking	Week 5, 2006
Opdrachtgever	Waterschap Aa en Maas
Bevoegd gezag	Provincie Noord-Brabant
Meldingsnummer onderzoek	15639
Kaartblad	45H
Locatie:	
Gemeente	Veghel
Plaats	Erp
Toponiem	Aa, plangebied EVZ Leigraaf, deeltraject Veluwe
Coördinaatgegevens	172041,401238 / 172114,401238 172114,401154 / 172041,401154
Periode vindplaats	Niet van toepassing

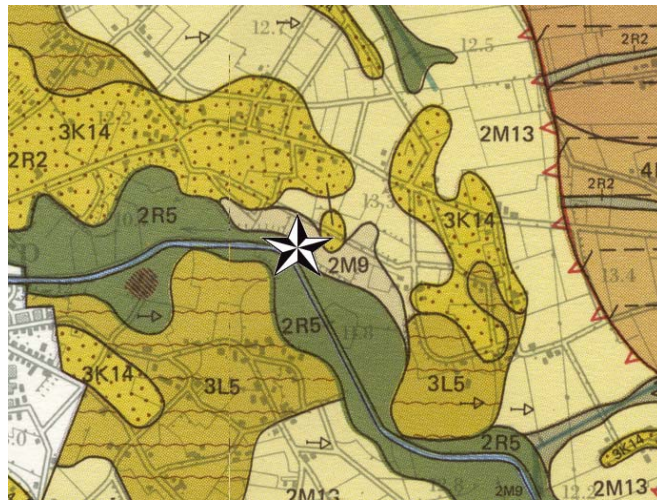
1 Landschappelijk en archeologisch kader

Het plangebied ligt in een beekdal, langs de rivier de Aa (figuur 2). Dit beekdal is ontstaan als een holocene afwatering van het uitgestrekte Noord-Limburgse-Brabantse dekzandgebied. Op de geomorfologische kaart is het plangebied aangegeven als een beekdalbodem zonder veen, relatief laaggelegen (2R5). In de directe omgeving zijn dekzandruggen (3K14) en dekzandvlaktes (2M13) te vinden, met ten dele verspoelde dekzanden (2M9). Een paar honderd meter naar het oosten ligt de Peelrandbreuklijn (in figuur 2 met rode driehoekjes aangegeven).

Beekdalen worden sinds enige jaren een hoge archeologische verwachtingswaardering toegekend. Dergelijke gebieden hadden in de prehistorie een bijzondere betekenis.

Figuur 2

Geomorfologische kaart van de omgeving van Erp.

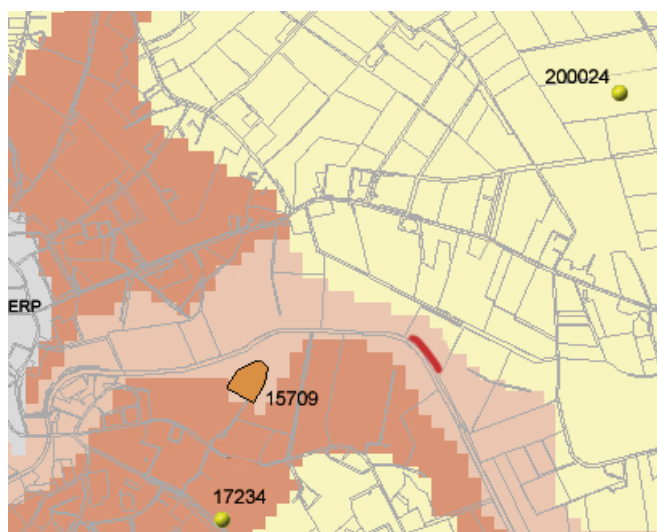

Op de IKAW³ heeft het gebied een middelhoge archeologische waardering, in de kaart roze gekleurd. Vindplaatsen zijn volgens Archis⁴ niet bekend ter hoogte van het plangebied (figuur 3). De enige vondstmeldingen in de omgeving zijn een gepolijste stenen bijl (17234), scherven uit de Romeinse tot de nieuwe tijd (200024) en een huisterp uit de late middeleeuwen/nieuwe tijd (15709).

Figuur 3

IKAW met Archismeldingen.

Rood: onderzoekslocatie,
roze: middelhoge archeologische
waardering,
oranje: hoge archeologische waardering,
geel: lage archeologische waardering.

³ Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

⁴ Archis is het geautomatiseerde Archeologisch Informatiesysteem voor Nederland.

2 Het onderzoek: methodiek en vraagstellingen

2.1 Methodiek

Sinds enkele jaren wordt gestreefd om archeologisch onderzoek in een vroeg stadium in de ontwikkeling van terreinen uit te voeren. Daartoe wordt een vast traject van verschillende vooronderzoeken doorlopen. Deze zogenoemde prospectieve onderzoeken hebben een verkennend en/of waarderend karakter en zijn in principe zo weinig mogelijk destructief. Het belangrijkste doel is inzicht te krijgen in de verspreiding van de archeologische waarden in een gebied zonder direct grote vlakken open te moeten leggen. Wanneer blijkt dat een terrein ernstig is verstoord of in het geheel geen sporen oplevert, wordt hiermee volstaan. Bij het aantreffen van archeologische waarden zijn er kort gesteld twee mogelijkheden:

1. De archeologische waarden worden ingepast in de plannen voor het gebied: ze worden beschermd;
2. Inpassing is niet mogelijk, de archeologische waarden zullen worden verstoord of vernietigd. Een opgraving is dan noodzakelijk.

De fysieke eigenschappen van het terrein en het feit dat het terrein in een archeologisch aandachtsgebied ligt, maken een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven noodzakelijk.

Het plangebied heeft een oppervlak van circa 0,27 ha (figuur 4). Er is één proefsleuf gegraven parallel langs de Aa. Er is gebruik gemaakt van een drie meter brede graafbak. Het onderzochte oppervlak is 273 m², ongeveer 10% van het plangebied. Dit is conform de richtlijnen van de provincie Noord-Brabant.

Bij de aanleg van de proefsleuf is de bouwvoor, van circa 50 cm dikte, machinaal verwijderd. Het opgravingsvlak is direct onder de bouwvoor aangelegd en handmatig bijgeschaafd. Op een aantal plaatsen is het vlak dieper aangelegd, tot een maximum van 1,50 m onder maaiveld, om een beter inzicht te krijgen in de geomorfologische opbouw. Dit is in de veldtekening (en figuur 5) aangegeven met een rij driehoekjes.

Het vlak en de profielen zijn beschreven en getekend op een schaal van 1:50 (vlak) en 1:20 (profielen). De lagen onder de bouwvoor en het opgravingsvlak zijn met een metaaldetector onderzocht.

Na afloop van het graafwerk zijn het vlak, de profielen, de putrand en de meetbuizen ingemeten in RD-coördinaten en NAP-hoogten.⁵ Gezien het ontbreken van archeologische sporen is er niet gecoupeerd.

2.2 Vraagstellingen

De onderzoeksvragen zijn afgestemd op het verkennende en waarderende karakter van het onderzoek. Primaire doelstelling is het in kaart brengen van de archeologische waarden in het gebied. Eventuele vindplaatsen moeten in een landschappelijke en archeologische context worden geplaatst waarbij onderstaande vraagstellingen beantwoord moeten worden. Indien geen archeologische waarden worden vastgesteld, moet verklaard worden waarom deze ontbreken.

⁵ De coördinaten van de vaste punten zijn gemeten door Ingenieursbureau Passe-partout (Gouda).

Figuur 4

Plangebied Erp Aa, EVZ Leigraaf, deeltraject Veluwe met ligging van de proefsleuf.

Tenslotte moet een waardering worden toegekend aan de aangetroffen vindplaats(en). Bij het onderzoek staan de volgende vragen uit het Programma van Eisen centraal:⁶

Landschap en bodem

Dit aspect van het onderzoek omvat de bestudering van de landschapstypologische, fysisch-geografische, paleo-geografische en cultuurlandschappelijke aspecten van de onderzoeksgebieden en de landschappelijke context van de (eventuele) vindplaatsen in historisch perspectief. Dit leidt tot de volgende vragen:

1. Wat is de landschapstypologische context en de landschappelijke geleding van de onderzoeksgebieden?
2. Hoe is de archeologisch relevante geologische en bodemkundige opbouw van de ondergrond en het microreliëf in het onderzoeksgebied?
3. Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de vindplaatsen (geologie, bodemtypen en geomorfologie)?

⁶ Jansen 2005.

4. Bij aan- of afwezigheid van vindplaatsen: wat zegt de landschappelijke ligging over de locatiekeuze en het vroegere landschapsgebruik van eventuele archeologische resten, dan wel over het ontbreken van dergelijke resten?

Gaafheid en conservering

Dit aspect van het onderzoek omvat het aanvullen en evalueren van de conclusies betreffende gaafheid en conservering van de archeologische locaties en fenomenen. De vraagstellingen zijn:

1. Wat is de mate van conservering en gaafheid van de specifieke vindplaatsen?
2. In welke mate beperken de omstandigheden van gaafheid en conservering de antwoorden op de overige vragen?

Perioden en vindplaatsen

Dit aspect van het onderzoek richt zich op de aard, ouderdom, omvang en andere archeologische kenmerken van de vindplaatsen en *off-site*-patronen.⁷ Kernvraag is: Hoe was de bewoningsgeschiedenis en het landschapsgebruik in de verschillende onderzoeksgebieden, gezien in synchroon en diachroon perspectief? Van deze kernvraag zijn voor dit onderzoek de volgende vragen afgeleid:

1. Is er sprake van de aanwezigheid van (een) archeologische vindplaats(en)?
2. Wat is de ruimtelijke verspreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van vindplaatsen en eventuele *off-site*-patronen en wat is hun onderlinge samenhang? Zijn er markante 'lege' gebieden?
3. Wat is per archeologische vindplaats / *off-site*-locatie in het onderzoeksgebied:
  - de ligging (inclusief diepteligging)
  - de geologische en/of bodemkundige eenheid
  - de omvang (inclusief verticale dimensies)
  - het type en de functie van de vindplaatsen of *off-site*-patronen
  - de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
  - de vondst- en spoordichtheid
  - de stratigrafie voor zover aanwezig
  - de ouderdom, periodisering, typo-chronologische classificatie

Overige onderzoeksvragen

1. Welke aanbevelingen zijn te geven met betrekking tot de bij vervolgonderzoek toe te passen strategieën, methoden en technieken?
2. Welke aanbevelingen zijn te geven met betrekking tot eventuele te nemen behoudsmaatregelen?

Het uiteindelijke doel is te komen tot een advies: is er voorafgaand aan de bebouwing van het plangebied een opgraving van (een deel van) het terrein noodzakelijk? Komt (een deel van) het terrein in aanmerking voor bescherming? Kan volstaan worden met een adequate archeologische begeleiding van de graaf- en bouwwerkzaamheden? Of is verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk?

⁷ *Off-site*: sporen die buiten het kerngebied van een vindplaats worden aangetroffen zoals wegen en verkeersgreppels.

3 Resultaten

Bodemopbouw

De proefsleuf is 91 m lang en is aangelegd van het zuidoosten naar het noordwesten. De sleuf is de eerste twintig meter aangelegd in de bovenkant van een dik pakket fijn, kleilig, grijs zand, op een diepte van gemiddeld 1 m onder maaiveld. Het opgravingsvlak ligt op een diepte van omstreeks 10 m boven NAP. Deze laag bevatte organische resten en is te beschouwen als een oude rivieroeverafzetting van de Aa.

Verder naar het westen (tussen 20 en 40 m in de lengte van de proefsleuf) gaat dit fijne zand over in een dikke laag grijs en bruin zand met venige laagjes, die er rommelig uitziet. Hier hebben we vermoedelijk te maken met een recente vulling van een oude loop van de Aa. Tussen 40 en 60 m is het zand veel grover en met grind vermengd. Dit zou het diepste gedeelte van de voormalige Aa-bedding geweest kunnen zijn, waar het meest grove materiaal is afgezet. Vanaf 60 m tot het eind van de proefsleuf (91 m) lijkt het vlak wederom op het pakket zoals boven beschreven tussen de 20 en 40 m; eveneens een recente vulling dus.

De oude rivierloop snijdt de proefsleuf schuin aan, vanuit het zuiden naar het noorden (figuur 5).

De lithostratigrafische opbouw is gedocumenteerd in vier profielen, verspreid over de lengte van de proefsleuf. Het meest interessante is profiel 1, in het uiterste zuidoosten van de proefsleuf, omdat daar een intacte oeverafzetting zichtbaar is. In figuur 6 hieronder zijn de lagen als volgt genummerd:

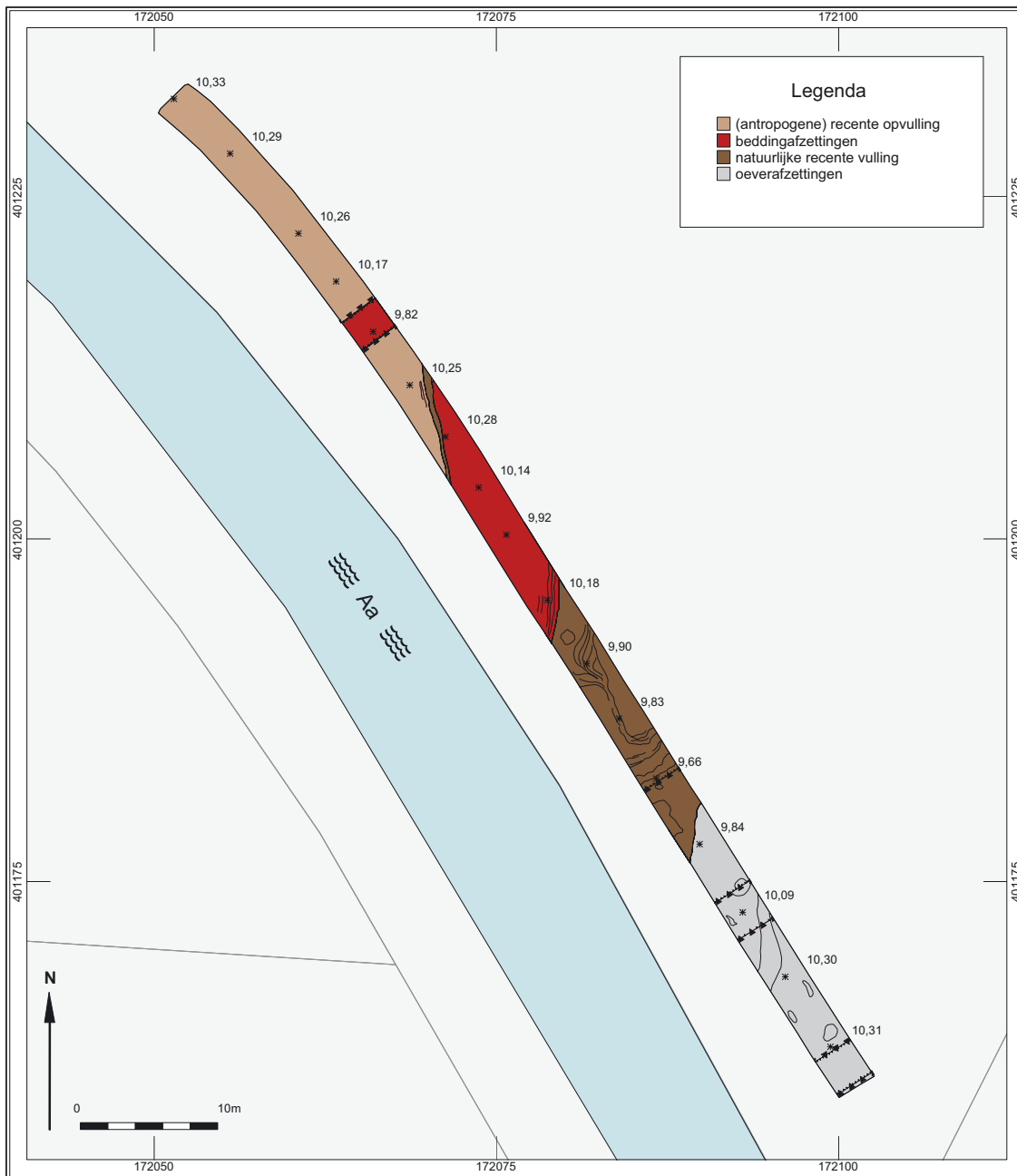
1. De bouwvoor (50-60 cm dikte); deze is verwijderd om het opgravingsvlak aan te leggen. Deze laag bestaat uit bruine zavel, onderin vermengd met wit zand (2).
3. Daaronder bevindt zich een pakket rommelige bruingrijze, humeuze klei van ongeveer 30 cm dikte (diepte: 50-80 cm onder maaiveld). Bovenin bevinden zich een paar venige zandlaagjes. Dit pakket ziet er verstoord uit, maar heeft oorspronkelijk deel uitgemaakt van oeverafzettingen.
4. Onderin het profiel bevindt zich grijs, kleilig fijn zand met kleine stukjes hout en andere verspoelde organische resten (80-150 cm onder maaiveld). Lokaal zijn kleibandjes waarneembaar. Dit pakket is waarschijnlijk opgebouwd uit afwisselend bedding- en oeverafzettingen.

Archeologische sporen

De scherpe begrenzing en de vaak verrommelde vullingen van de lagen in het opgravingsvlak duiden in het veld al op recente en natuurlijke sporen. Tijdens de analyse is dit vermoeden bevestigd, bij het projecteren van de sporen op de kadastrale kaart uit 1832.⁸

De projectie toont dat de rivier de Aa in het begin van de 19^e eeuw, vóór de kanalisering, een grillige loop had (figuur 7). De proefsleuf snijdt de loop van de rivier ongeveer tussen de 40 en 60 m, met aan weerszijden oude oevers.

⁸ Bron: www.dewoonomgeving.nl.

Figuur 5

Proefsleuf met sporenoverzicht. Locaties van vlakhoogten zijn aangegeven met *, in meters boven NAP.

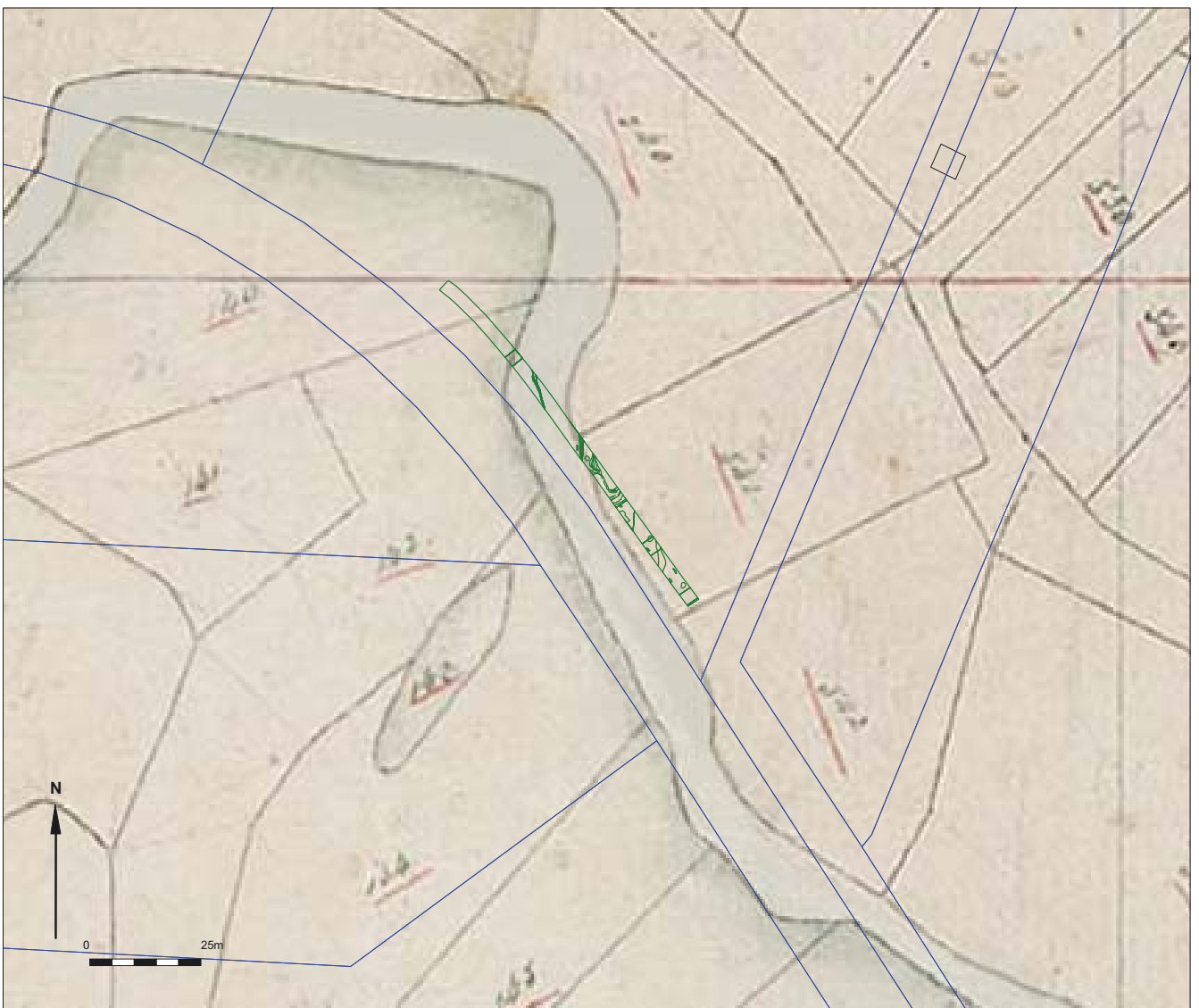
De oude rivierloop is zowel door natuurlijke processen als door menselijk handelen opgevuld en aangepast in de afgelopen anderhalve eeuw. Dit laatste verklaart de recent uitziende vullingen. Vooral het meest noordelijke deel, dat zich tussen de huidige en de voormalige Aa in bevindt, is zeer verstoord.

Er zijn geen archeologische vondsten of sporen aangetroffen in de proefsleuf. Verstoringen door en recente vullingen van de rivier de Aa zijn hier de oorzaak van.

Figuur 6
Foto van het bodemprofiel in het zuidoosten van de proefsleuf.

Figuur 7
Proefsleuf met sporenoverzicht (groen), geprojecteerd op de kadastrale kaart van de gemeente Veghel uit 1832.

4 Waardering en aanbevelingen

4.1 Waardering

Bij een waardering wordt een oordeel over het archeologische belang van een vindplaats gegeven. Dit gebeurt aan de hand van de belevingswaarde, de fysieke kwaliteit en de inhoudelijke kwaliteit van een vindplaats.⁹ De waarden en de gehanteerde criteria zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Waarden	Criteria	Score		
		hoog	matig	laag
Beleving	Schoonheid		nvt	
	Herinnering		nvt	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		nvt	
	Conservering		nvt	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			+
	Informatiewaarde			+
	Ensemblewaarde		nvt	
	Representativiteit		nvt	

Tabel 1

Waarderingstabel proefsleufonderzoek.

Beleving

Bij beleving gaat het om zichtbare monumenten waarbij de criteria schoonheid en herinnering gebruikt worden. Aangezien er geen zichtbare monumenten zijn aangetroffen, zijn deze criteria hier niet van toepassing.

Fysieke kwaliteit

Hierbij wordt onder andere gekeken naar de aanwezigheid van sporen, de ruimtelijke gaafheid en de stratigrafie. Aangezien er geen sporen zijn aangetroffen, zijn deze criteria niet van toepassing.

Inhoudelijke kwaliteit

Bij de bepaling van de inhoudelijke kwaliteit staan vier criteria centraal: zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. Het onderzoek heeft enkel een oude loop van de rivier de Aa aangetoond, met een klein gedeelte van een oever en enkele recente antropogene vullingen. Er zijn geen archeologische sporen of vondsten aangetroffen op de oeverafzetting.

4.2 Conclusie en aanbevelingen

Het verkennend en waarderend archeologisch onderzoek van het onderzochte plangebied van EVZ Leigraaf, deeltraject Veluwe heeft geen archeologische bewoningssporen opgeleverd. Tijdens het onderzoek is enkel een oude rivierloop van de Aa ontdekt uit circa 1830.

Op basis van in tabel 1 genoemde parameters voor waardering lijken behoudsmaatregelen of een archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk voor het onderzochte plangebied. Een vervolgonderzoek in de vorm van een vlakdekkend onderzoek zal geen nieuwe informatie opleveren. Er gelden daarom geen verdere restricties voor de toekomstige inrichting van het plangebied.

⁹ Volgens richtlijnen van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA).

Literatuur

Jansen, R., 2005. *Programma van Eisen - Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Erp*, Leiden.

